

בנות ברית ותיקות וידידות טובות: החשיבות האסטרטגית של בולגריה לישראל

מאת פרופ' אפרת אביב וד"ר פטר סטוילוב

מבט מבס"א, מס' 2,300, 21 באוגוסט 2024

תקציר: בולגריה היא אחת השותפות הבטוחות ביותר של ישראל בעולם בכלל ובדרום-מזרח אירופה בפרט. כיום, נהנות שתי המדינות מיחסים מצוינים ומשיתופי פעולה בתחומים רבים, ביניהם: פוליטיקה, ביטחון, כלכלה, מסחר ותיירות, וכן במאבק באנטישמיות. בולגריה יכולה להשפיע על האזור הבלקני ולעזור למתן השפעות שליליות על ישראל בשל היחסים המורכבים בין ישראל ובין טורקיה. בולגריה משמשת כשער להחדרת מדיניות ישראלית, יוזמות עסקיות ומיזמי אנרגיה ברחבי אזור הבלקן ואירופה כולה.

בזמנים מאתגרים, בולגריה נשארת שותפה אסטרטגית מרכזית עבור ישראל בבלקן ובדרום-מזרח אירופה בפרט. ביולי 2023, הדגיש זאת הנשיא רומן ראדב (Rumen Radev), באומרו: "קיים קשר אמיתי של ידידות והבנה בין העמים של שתי המדינות, המבוסס על הקשרים תרבותיים והיסטוריים עמוקים, שותפות פעילה ואמון הדדי".¹

בולגריה מתאפיינת בהיסטוריה של אנטישמיות נמוכה ותמיכה עקבית בעם היהודי. הצלת יהודי בולגריה במהלך מלחמת העולם השנייה היא מעשה חסר תקדים, שחתם את הקשר בין העם הבולגרי ובין העם היהודי. פוליטיקאים בולגרים, מכל קשת הפוליטית, חברי האסיפה הלאומית בראשות דימיטר פשב (Dimitar Peshev), הכנסייה האורתודוקסית הבולגרית, סופרים, עורכי דין, רופאים, אמנים, עיתונאים ודמויות ציבוריות רבות אחרות, התייצבו לצד האזרחים היהודים של בולגריה והתנגדו פיזית לתוכנית הממשלה לגירושם. כתוצאה מכך, כל הקהילה היהודית שלפני המלחמה (כמעט 50,000 יהודים) נשארה בחיים. 11,343 יהודים מהשטחים הכבושים על-ידי בולגריה במקדוניה וטראקיה נשלחו למחנות ריכוז בהשתתפות הרשויות הבולגריות.²

לאחר 1948 עזבו רוב יהודי בולגריה את בולגריה הקומוניסטית והיגרו לישראל. לפי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של ישראל, יהודי בולגריה היוו 5% מכלל העולים החדשים בתקופה שבין 1948-1954 ויצרו גשר חי בין בולגריה לבין ישראל במשך עשורים רבים.

לאחר זוועות ה-7 באוקטובר, הוכיחה בולגריה תמיכה מוסדית חזקה בישראל. הממשלה גינתה את התקפת הטרור של חמאס והביעה תמיכה בלתי מתפשרת בישראל. בניין האסיפה הלאומית הואר בצבעי דגל ישראל כסימן של סולידריות. בולגריה העניקה

אישור לאזרחי ישראל לחזור לישראל באמצעות אותם מטוסים לטיסה ההפוכה, ללא הגבלות ועלויות נוספות. "תפילה לשלום" ייחודית נערכה בבית הכנסת המרכזי של סופיה, בה השתתפו הנשיא, יושב ראש האסיפה הלאומית ובכירים אחרים, יחד עם מנהיגים וחברים מכל הדתות, חברי הקואליציה ושגרירים. באוקטובר 2023, אישרה האסיפה הלאומית הצהרה חזקה בתמיכה בישראל, ללא קולות מתנגדים, ובנובמבר 2023 נפגש ראש ממשלת בולגריה, ניקולאי דנקוב (Nikolai Denkov), עם ראש ממשלת ישראל, בנימין נתניהו ונשיא ישראל, יצחק הרצוג בירושלים, כדי להבטיח תמיכה מלאה בישראל ובזכותה להגנה עצמית. קבוצה של חברי פרלמנט בולגרים ביקרה בכפר עזה, שדרות ובבסיס שורה כדי לצפות בתוצאות הטבח של ה-7 באוקטובר ממקור ראשון. בולגריה המשיכה לעמוד לצד ישראל בחודשים שלאחר מכן. הפגנות פרו-פלסטיניות נאסרו על-ידי הרשויות בשל תמיכתן העקיפה בארגון הטרור חמאס. עם העלייה באנטישמיות באירופה, התבטאויותיה בבולגריה הוגבלו לשיח שנאה ברשתות החברתיות. האוניברסיטאות הבולגריות דבקו בפרקטיקות אקדמיות טובות וסיפקו פלטפורמה להשמעת הקול הישראלי.

ב-5 באפריל 2024, אימצה מועצת זכויות האדם של האומות המאוחדות החלטה אנטי-ישראלית המגנה את ישראל על המלחמה בעזה, מתנגדת לזכותה להגנה עצמית וקוראת לאמברגו נשק על ישראל. בולגריה יחד עם ארצות הברית וגרמניה, הייתה אחת משש המדינות שהצביעו נגד ההחלטה, דבר המוכיח שבולגריה היא אחת השותפות האמינות ביותר של ישראל בעולם.

יחסי כלכלה ומסחר

כיום משתפות בולגריה וישראל פעולה במגוון תחומים, כולל פוליטיקה, כלכלה, נושאים אסטרטגיים, תרבות, חדשנות, סייבר, אנרגיה, בריאות והגנה על הסביבה. חברות ישראליות רבות מחזיקות במשרדים בבולגריה. יחסי המסחר והכלכלה בין בולגריה לבין ישראל מבוססים על מסגרת משפטית הדדית חזקה, שהוקמה בשנות התשעים, והתחזקה באמצעות הסכמים כמו הסכם לשיתוף פעולה כלכלי מ-2009, הסכם לשיתוף פעולה הדדי במחקר ופיתוח תעשייתי מ-2012 ומזכר הבנות מ-2012 בין משרד הביטחון הישראלי ומשרד הכלכלה, האנרגיה והתיירות הבולגרי, שמטרתו חיזוק שיתוף הפעולה בין השתיים בתעשיית הביטחון. לאחרונה, אישרה ישראל את ההסכם לשיתוף פעולה בתחום המים, שאמור להיכנס לתוקף באופן מיידי.

בשנים האחרונות גדל המסחר הבילטרלי והתרחב במגוון תחומים. למשל, בשנת 2022, הסתכם היצוא הישראלי לבולגריה ב-62.8 מיליון דולר, כולל פסולת נחושת, בדים לא ארוגים, קוטלי חרקים, פטריות, פולימרים, אלמנטים מפלסטיק ודשנים. באותה שנה, ייבאה ישראל סחורות בשווי 320 מיליון דולר מבולגריה, כולל שמנים פטרוליים, חיטה, שיפון, שעורה, עמילן, אלמנטים מפלסטיק, מכוניות נוסעים ואלמנטים כימיים. עד סוף 2023, הסתכמו ההשקעות הישראליות בבולגריה ב-298.1 מיליון אירו, לפי הבנק הלאומי הבולגרי.

תיירות

המסורת התיירותית בין בולגריה לבין ישראל היא ארוכת שנים. ישראלים מתקבלים בברכה בבולגריה, ומספר התיירים הישראליים בה עולה בהתמדה. המגמה החיובית נמשכה ללא הפרעה גם לאחר מתקפת הטרור של חזבאללה ב-18 ביולי 2012 בנמל התעופה בורגס, בסרפובו. בשנת 2022, ביקרו בבולגריה יותר מ-174,000 תיירים ישראלים, בהשוואה ל-54,342 בשנה הקודמת, לפי משרד התיירות הישראלי. טיסות ישירות בין תל אביב לבין סופיה מופעלות על-ידי שש חברות שונות, בהתאם לעונה. הישראלים נמשכים ליופי הטבעי של בולגריה, ההיסטוריה העשירה, האירוח החם והמטבח שלה. יעדים פופולריים לתיירים ישראלים כוללים את סופיה, נסבאר, ורנה,

בנסקו, סמוקוב, בורובץ ופלוברדיב. ישראל היא יעד מועדף לעולי רגל מבולגריה הנוצרית. בינואר 2023, חתמו שרי התיירות של בולגריה וישראל, אילין דימיטרוב (Ilin Dimitrov) וחיים כץ, על הסכם לשיפור שיתוף הפעולה במגזרים ספציפיים בתיירות, כמו תיירות בריאות וספא, תיירות אתגרית, תיירות היסטורית-תרבותית ודתית.

מדוע חיזוק הקשרים עם בולגריה חשוב?

בולגריה היא בעלת ברית חשובה לישראל בבלקן, במיוחד לאחר ההתדרדרות ביחסי ישראל-טורקיה על רקע המלחמה המתמשכת בעזה. בשנת 2023 חגגו בולגריה וטורקיה את יום השנה המאה ליחסיהן הדיפלומטיים. כיום נהנות שתי המדינות מיחסי שכנות טובים ושתייהן חברות בברית נאט"ו. טורקיה היא שותפת הסחר שאינה שייכת לאיחוד האירופי הגדולה ביותר של בולגריה, והמסחר בין שתי המדינות הסתכם ביותר משבעה מיליארד אירו בשנת 2022. התיירות הביטורלית גם היא משמעותית. בולגריה גם תומכת בבקשת החברות של טורקיה לאיחוד האירופי, ולעיתים מכונה "השער של טורקיה לאירופה".

אל מול אתגרים אזוריים וגלובליים, בולגריה וטורקיה מחפשות תמיכה הדדית. לאחר שרוסיה הפסיקה את אספקת הגז למדינות האיחוד האירופי דרך אוקראינה, שיתפו שתי המדינות פעולה כדי להבטיח את ביטחון האנרגיה של דרום-מזרח אירופה, עם תפקיד מפתח לטורקיה בזכות מסוף גז טבעי נחלי שלה (LNG). בולגריה נמצאת במרכז מספר מסדרונות אנרגיה של האיחוד האירופי ויש לה רשת נרחבת של צינורות גז. הדבר ממקם אותה כמדינת מעבר חשובה עבור צינורות פוטנציאליים שישנעו גז לא-רוסי למזרח אירופה ולא רק למרכז שלה, ובכך יסייעו להפחתת התלות ברוסיה.

ב-2 במאי, הודיעה משרד המסחר הטורקי על הקפאת כל המסחר עם ישראל בשל המלחמה המתמשכת והמשבר ההומניטרי בעזה. (היקף המסחר בין ישראל לבין טורקיה הסתכם ביותר משבעה מיליארד דולר בשנת 2023). כדי לעקוף את ההגבלות הללו ולשמור על זרימת הסחורות הטורקיות לישראל, שוקלים היבואנים מסלולים דרך מדינות אירופיות כמו בולגריה ורומניה.

בולגריה, מייסדת שותפה של ארגון שיתוף הפעולה הכלכלי של הים השחור (BSEC), הייתה פעילה גם בפיתוחו של הארגון ובמאמצי שיתופי פעולה אזוריים. ביוזמת טורקיה, ה-BSEC צמח לארגון בינלאומי משמעותי, המחזק את האינטגרציה הכלכלית האזורית. בולגריה מעריכה את שיתוף הפעולה הכלכלי של ה-BSEC ורואה בו חיוני לפיתוח האזורי, המשתרע על פני שתי יבשות עם פוטנציאל מסחר ואנרגיה משמעותיים. מאז הצטרפותן של בולגריה ורומניה לאיחוד האירופי ב-2007, התרחב היקף פעולה של ה-BSEC והוא כולל גם מדינות החברות באיחוד האירופי, שותפות אסטרטגיות, מדינות מועמדות ומדינות שותפות. סדרי העדיפויות המרכזיים של בולגריה כוללים תשתיות אנרגיה ותחבורה, ביטחון ואימוץ נורמות דמוקרטיות אירופיות.

בולגריה תומכת בפרויקטים אסטרטגיים שונים, כולל צינורות עיקריים וקישורי תחבורה, כדי לשפר את שיתוף הפעולה האזורי. ה-BSEC הוכח כמתווה מוצלח לשיתוף פעולה אזורי, ובולגריה נותרה מחויבת לטיפוח הסינרגיה בינו לבין האיחוד האירופי, תוך תרומה לשגשוג ויציבות האזור. לאור גורמים אלה, בולגריה יכולה לשמש כזרז לטיפוח קשרים קרובים יותר בין ישראל לבין מדינות החברות ב-BSEC כמו גם כמתווכת בין ישראל לבין טורקיה כאשר שתי המדינות תהיינה מוכנות לשיקום הקשר ביניהן. בנוסף, בולגריה יכולה לשמש כשער למדינות בלקניות אחרות, ולאפשר להן להחליף את טורקיה עבור ישראל במגזרים שונים ואף להדק את קשריהן עם ישראל.

** פרופ' אפרת אביב היא פרופסור חבר במחלקה להיסטוריה וחוקרת בכירה במרכז
בס"א באוניברסיטת בר אילן.*

*ד"ר פטר סטוילוב הוא חוקר במרכז האוניברסיטאי ללימודים אזוריים וניתוחים
באוניברסיטת סופיה "סנט קלימנט אוחרידסקי".*

¹ <https://bnr.bg/en/post/101857042/president-radev-confers-order-of-the-madara-horseman-on-israeli-ambassador-yoram-elron> accessed 17 July 2024.

² Marinova-Christidi, R. The Fate of the Bulgarian Jews During the Second World War. The Legacy of The Holocaust in Academic Research, Vol. 12 No. 4 (2021): Holocaust remembrance policies, <https://ejpp.eu/index.php/ejpp/article/view/423>. Accessed 23 May 2024.